

Warszawa 2018-02-08

Katedra Stosunków Międzynarodowych
Wydział Nauk o Bezpieczeństwie i Stosunkach Międzynarodowych
Społeczna Akademia Nauk w Łodzi, Wydział Zamiejscowy w Warszawie
ul. Łucka 11
01-001 Warszawa

Autoreferat

1. Imię i Nazwisko:

Karol Chylak

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii – Uniwersytet Łódzki (Łódź 2007),
na podstawie dysertacji: *Kościół katolicki wobec problemu odzyskania i redystrybucji dóbr duchownych w Polsce w latach 1918-1925.*

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych.

- 1 październik 2007 r. - obecnie – Społeczna Akademia Nauk w Łodzi – adiunkt
- 2007-2013 Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi – adiunkt, prodziekan ds. ogólnych kierunku Politologia (2009-2010)

4. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, ze zm.):

a. tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Ubezpieczenia społeczne i zaopatrzenia emerytalne w II Rzeczypospolitej

b. (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, nazwa wydawnictwa, rok wydania):

1. Chylak K., *Ubezpieczenia społeczne i zaopatrzenia emerytalne w II Rzeczypospolitej*, IHOO, Warszawa 2017, ss. 680; rec.: prof. dr hab. S. Kowal.
2. Chylak K., *Główne kierunki polityki państwa wobec funduszy ubezpieczeń społecznych w II Rzeczypospolitej*, „Journal of Humanities and Social Sciences” 2017, t. 3 (4), s. 22-40.
3. Chylak K., *Główne kierunki i możliwości zastosowania alternatywnych rozwiązań w ubezpieczeniach społecznych Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku*, red. P. Grata, t. V, Wydawnictwo Uniwersytetu w Rzeszowie, Rzeszów 2017, s. 15-33.
4. Chylak K., *Ubezpieczenia społeczne na Kresach Południowo-Wschodnich II Rzeczypospolitej. Zróżnicowania zawodowe i narodowościowe*, [w:] *Kresy Wschodnie. Gospodarcze i społeczne znaczenie polskich kresów*, red. T. Głowiński, Wydawnictwo GAJT, Wrocław 2016, s. 103-118.
5. Chylak K., *Social insurance in the Second Republic of Poland. Social advantage or the policy of caution*, „Studia Historiae Oeconomicae” 2015, t. 30, s. 37-54.
6. Chylak K., *Międzynarodowe aspekty ubezpieczeń społecznych. Polsko-czechosłowackie negocjacje w okresie międzywojennym*, [w:] *Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku*, red. P. Grata, t. III, Wydawnictwo Uniwersytetu w Rzeszowie, Rzeszów 2015, s. 110-125.
7. Chylak K., *Systemy organizacji i finansowania ubezpieczeń społecznych na ziemiach polskich przed powstaniem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2014, t. XV, z. 9, s. 7-16.

8. Chylak K., *Organizacja systemu ubezpieczeń od wypadków przy pracy w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku*, red. P. Grata, t. II, Wydawnictwo Uniwersytetu w Rzeszowie, Rzeszów 2014, s. 72-92.
9. Chylak K., *Systemy ubezpieczeń na wypadek bezrobocia w Polsce międzywojennej*, [w:] *Metamorfozy społeczne 8. Państwo i społeczeństwo Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Żarnowski, W., Wydawnictwo PAN, Warszawa 2014, s. 221-240.

c. omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Monografia poświęcona została zagadnieniu ubezpieczeń społecznych i zaopatrzeń emerytalnych w Polsce, w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Celem zasadniczym pracy, oprócz przybliżenia tej przeszłości, była analiza zagadnienia w kontekście polityki gospodarczej ówczesnych rządów, co, dotychczas, było podnoszone tylko przez nielicznych badaczy i w wąskim zakresie, zarówno czasowym, jak i tematycznym. Analizą objęto również problem zaopatrzeń emerytalnych, który również podejmowano bardzo rzadko i traktowano wybiórczo, a nade wszystko, ujmowano odrębnie od ubezpieczeń społecznych. Praca miała też za zadanie wyjście poza utarte ścieżki ram analizy wyznaczone przez dominujące w dwudziestoleciu międzywojennym i późniejszych czasach sposoby definiowania owych zagadnień. Realizując te cele starano się ująć temat syntetycznie, obejmując szerokie spektrum zagadnień ubezpieczeniowych w kontekście gospodarczym i społecznym oraz polityki gospodarczej. Wyniki pracy, oprócz przedstawienia głównego zagadnienia, miały stać się pomocne w dalszych analizach polityki gospodarczej i społecznej państwa, przydać także kontekstu elementom życia politycznego związanym z tematem. Nadto wyniki pracy zwiększają możliwości formułowania wniosków nie tylko o zamkniętej czasowo epoce historycznej, ale również mają stać się elementem wspomagającym ocenę efektywności stosowanych rozwiązań w zakresie polityki społecznej i gospodarczej w przyszłości.

Monografia została podzielona na pięć części. Na każdą składają się trzy rozdziały. Dołączono też zestawienia tabelaryczne danych statystycznych opisujących konkretne elementy ubezpieczeń społecznych i zaopatrzeń emerytalnych w II Rzeczypospolitej. Praca wyposażona została w blisko siedemdziesiąt elementów graficznych (tabele i wykresy). Struktura ma charakter chronologiczno-problemowy, skorelowany z konkretnymi, względnie

spójnymi fazami polityki gospodarczej II Rzeczypospolitej. Odbiega ona zasadniczo od dotychczas stosowanych, co umożliwiło wyjście poza istniejące już ustalenia oraz zauważenie roli tego zagadnienia w polityce gospodarczej omawianego okresu. Trzeba nadmienić, że dotychczas temat ubezpieczeń społecznych traktowano jako samodzielny, niemal samoistny element życia społecznego i gospodarczego. Co za tym idzie, wnioskowanie uwarunkowane było periodyzacją zdarzeń przedmiotowego wycinka życia społecznego. Analizy, z zasady, dzielono na dwie większe części: do 1933 r. i po tym roku. Należy jednak zaznaczyć, że w swoim czasie, podobną do zastosowanej w pracy logiką kierował się Zbigniew Landau. Co prawda stało się to niejako pokłosiem periodyzacji przyjętej w zasadniczym temacie pracy – tj. gospodarce Polski międzywojennej¹, jednak utrzymana ona została również w samodzielnym artykule poświęconym ubezpieczeniom społecznym² oraz, opublikowanej wspólnie z Jerzym Tomaszewskim, dysertacji dotyczącej sytuacji materialnej robotników w II Rzeczypospolitej³. Wszelako, Zbigniew Landau nie pokusił się o całościową monografię. Konstrukcja pracy jednak tylko w części odwołuje się do wspomnianej, klasycznej pozycji traktującej o gospodarce II Rzeczypospolitej opublikowanej przez Zbigniewa Landaua i Jerzego Tomaszewskiego, można rzec, kontynuowana jest próba powiązania ubezpieczeń społecznych z fazami polityki gospodarczej, te ostatnie jednak przyjęto odmiennie. Dotyczy to zwłaszcza okresu po reformie walutowej rządu Władysława Grabskiego.

Praca opiera się na nowych, dotychczas nie przebadanych źródłach archiwalnych dotyczących tej tematyki. Dotyczy to zarówno zbiorów polskich, jak i zagranicznych. Mowa tu o materiałach Archiwum Narodowego w Krakowie, Archiwum Akt nowych w Warszawie, archiwów państwowych w Katowicach, Poznaniu i Łodzi oraz zagranicznych: we Lwowie i Wilnie.

Ubezpieczenia społeczne i zaopatrzenia emerytalne w Polsce międzywojennej były ogromnym wysiłkiem poczynionym przez państwo na rzecz obywateli. Twierdzenie to, często spotykane w literaturze przedmiotu, nie powinno budzić większych wątpliwości. Przeprowadzone badania w całości potwierdzają tę tezę, pozwoliły jednakże na bliższe przyjrzenie się poszczególnym jej elementom i zweryfikowanie tych ogólnikowych

¹ Z. Landau, J. Tomaszewski, *Gospodarka Polski międzywojennej 1918-1939*, t. 1-4, Warszawa 1967-1989.

² Z. Landau, *Podstawowe kierunki rozwoju ubezpieczeń społecznych*, [w:] *Rozwój ubezpieczeń społecznych w Polsce międzywojennej*, red. C. Jackowiak, Wrocław 1991, s. 21-51.

³ Z. Landau, J. Tomaszewski, *Robotnicy przemysłowi w Polsce. Materialne warunki bytu 1918-1939*, Warszawa 1971.

sformułowań oraz ukazanie powiązań z otoczeniem gospodarczym, społecznym, a także niekiedy politycznym w II Rzeczypospolitej.

Niewątpliwie był to wielki wysiłek. Wszak państwo zostało zbudowane z kilku odrębnych struktur politycznych i odziedziczyło ogromny spadek, inwentarz tak odmienny, tak nieprzystający do siebie, że każde działanie, każda myśl reformatorska musiała natrafić na spotęgowane tym trudności. Jak pokazały badania, wysiłek organizacyjny był ogromny, wymagający zaangażowania poważnych sił i środków. Z jednej strony, reorganizacyjny – tam, gdzie istniały już systemy ubezpieczeniowe, z drugiej, organizacyjny – na tych terenach, gdzie spadek był skromny, bądź też uznany za nieodpowiedni. Na budowę systemu zużytkowano niemale środki finansowe, dotyczy to zwłaszcza systemu ubezpieczenia chorobowego, od braku pracy i, oczywiście zaopatrzeń emerytalnych. Trzeba jednakże zwrócić jeszcze uwagę – o czym dotychczas niewiele napisano, a przebadane materiały wyraźnie to ukazują – na wysiłek gospodarki jako całości. Przychody ubezpieczeń społecznych i zaopatrzeń emerytalnych, państwowych i samorządowych, rokrocznie, od końca lat 20. XX wieku, przekraczały sumę 800 mln zł. Ta kwota, wszak niebagatelna, stanowiła dodatkowe obciążenie produkcji, zwiększając, i tak przecież nie niskie, ciężary fiskalne. Ten aspekt umykał, bądź wybrzmiewał mało wyraziście, w dotychczas prowadzonych analizach stanu gospodarki II Rzeczypospolitej. O wydatnym obciążeniu gospodarki przez system ubezpieczeń społecznych świadczyły istniejące, i z czasem wzrastające, zaległości składowe. Tylko dla zasadniczego systemu ubezpieczeń społecznych oscylowały w latach 30. XX wieku wokół poziomu 280 mln zł rocznie.

Wspomniany wysiłek czyniony przez państwo należy rozumieć w bardzo szerokim ujęciu. Mowa tu więc nie tylko o strukturze politycznej, ale o całym spektrum organizmów gospodarczych i instytucji publicznych. Ubezpieczenia społeczne i zaopatrzenia emerytalne nie były formą samoorganizacji, samoasekuracji społeczeństwa, a pewnym konceptem narzuconym przez strukturę polityczną, początkowo forsowanym przez część formacji politycznych, które jedna nie dysponowały na tyle silnym potencjałem politycznym, aby wprowadzić postulowane rozwiązania w całości. Po zamachu majowym, a zwłaszcza z początkiem lat 30. XX wieku, ubezpieczenia społeczne stały się elementem programu gospodarczego kolejnych rządów. Jak pokazały badania, raz odgrywały większą, innym razem nieco mniejszą rolę, ale niewątpliwie, z roku na rok, rosła ich pozycja w polityce gospodarczej. W 1939 r. minister Eugeniusz Kwiatkowski zapowiedział wykorzystanie 0,5 mld zł z funduszy ubezpieczeń społecznych w polityce inwestycyjnej państwa. Stanowiły one czwartą część środków zaplanowanych do wydatkowania w trzyletnim planie

inwestycyjnym. Nie można zgodzić się z twierdzeniem, które często pojawia się w literaturze przedmiotu, że ubezpieczenia społeczne wprowadzane były wbrew stanowisku części społeczeństwa, zwłaszcza przedsiębiorców. Jak pokazały badania, problemem nie były same ubezpieczenia, a ich kształt i, ewentualnie, tempo wdrażania, sprzeciw budziły zwłaszcza ich scentralizowane i spolityzowane formy.

Ubezpieczenia społeczne były mechanizmem kierowanym do obywateli. Twierdzenie to, częste w literaturze przedmiotu, w ogólnym ujęciu trafne – jak pokazały badania – przy bliższym przyjrzeniu się zagadnieniu traci nieco na zasadności. Polska międzywojenna była krajem rolniczym, w którym 2/3 obywateli zaliczano do ludności rolniczej. Z tej ostatniej, tylko nieliczne grupy, i tylko w wąskim zakresie, włączone były w system ubezpieczeń społecznych. W apogeum rozwoju ubezpieczeń społecznych, w 1929 r. przynależało do systemu 2,66 mln osób. Do tego, oczywiście, należy doliczyć członków rodzin. Zestawienie z liczbą ludności zamieszkującej Polskę musi więc robić wrażenie i podważać wskazaną wyżej tezę. Przeprowadzone badania przydają argumentów twierdzeniu o ograniczonym zbiorze beneficjentów, na który składała się przede wszystkim ludność miejska, urzędnicza, pracownicy umysłowi i robotnicy zatrudnieni w większych zakładach. Nie można też pominąć faktu, że znaczna część wskazanych wyżej beneficjentów korzystała tylko z niektórych części systemu. Analiza danych statystycznych nie pozostawia tu większych wątpliwości.

Zestawienie tych trzech elementów: wielkiego wysiłku gospodarki polskiej, inicjatorów i realizatorów zamierzenia oraz jego beneficjentów skłania do refleksji nad utartym sposobem myślenia o ubezpieczeniach społecznych w II Rzeczypospolitej i przydaje argumentów nowemu jego potraktowaniu. Badania skłaniają też do wysnucia szeregu wniosków dotyczących samego zagadnienia, ale też mających szersze znaczenie i odnoszących się do kontekstu gospodarczego, społecznego, a niekiedy i politycznego II Rzeczypospolitej.

W II Rzeczypospolitej nie przeprowadzono szerokiej dyskusji nad możliwymi rozwiązaniami tej kwestii, nie skonfrontowano poglądów, nie szukano kompromisu, nie próbowano systemu „uszyć na miarę”. Przyjęto, przeforsowano jedną ideę, odrzucając wszystkie inne i do niej próbowano dopasować rzeczywistość. A trzeba zaznaczyć, że koncepcji ubezpieczeń społecznych pojawiło się w tym czasie co najmniej kilka. Podnoszono kwestie dekoncentracji i uelastycznienia systemu instytucjonalnego, zakresu świadczeń i ich wysokości. Mowa była też o profilowaniu systemu, a właściwie systemów, do możliwości i oczekiwań poszczególnych grup społecznych czy społeczno-zawodowych. Nośnym był też

pomysł budowy systemu oszczędności przymusowej opartej o koncepcję Gustava Hartza⁴, jako alternatywy dla dominującego zamierzenia. Dyskusji między poszczególnymi środowiskami faktycznie jednak nie było. Poszczególne postulaty funkcjonowały niejako obok siebie, równolegle.

Mimo że porażka przyjętej koncepcji przyszła bardzo szybko, trwano przy niej uparcie, win szukając nie w braku dopasowania pomysłu do stanu rzeczy, a w wadach wykonawczych i przeszkodach stawianych przez oponentów. Inwestowano wielkie pokłady inicjatywy społecznej i rzeczywistych środków finansowych naprawiając te niedoskonałości. Efekty były jednak niewielkie, innymi też być nie mogły. Trwano w nadziei, że przyszły *boom* gospodarczy i silny rozwój polskiej gospodarki umożliwi wywiązanie się z kolejnych, z roku na rok przybywających, zobowiązań. Budowany system był wielkim przywilejem podjętym *à conto* przez ojców, a ciężary miały ponieść ich dzieci i wnuki.

W tym miejscu warto wspomnieć, że udało się Autorowi odnaleźć pierwszy projekt ubezpieczeń społecznych wypracowany w II Rzeczypospolitej. Dotąd korzystano jedynie z krótkiego streszczenia opublikowanego przez Tadeusza Sznuka w 1919 r.⁵. Co interesujące, mimo że we wszystkich późniejszych uzasadnieniach do projektów ubezpieczeń odwoływano się do takiegoż, w literaturze przedmiotu sprawa ta była całkowicie pomijana. Narracje rozpoczynano najczęściej od ustawy o ubezpieczeniu chorobowym z 1920 r., ewentualnie dekretu z 1919 r. Tymczasem projekt ten odnalazł się w aktach Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej w Archiwum Państwowym w Poznaniu. To dokument, bez którego trudno zrozumieć koleje losu polskich ubezpieczeń w pierwszych latach II Rzeczypospolitej.

Nie można pominąć też roli ubezpieczeń w polityce gospodarczej państwa. Chodzi tu przede wszystkim o rozciągnięcie kontroli nad funduszami ubezpieczeniowymi i włączenie ich w system planowych działań inwestycyjnych prowadzonych przez polskie rządy. Dotyczy to zwłaszcza lat 30. XX wieku, ale elementy tej polityki pojawiły się już w okresie rządów Władysława Grabskiego. Znaczenie ubezpieczeń wzrastało z każdym rokiem, wraz z równoległe podkreślaną potrzebą wzmocnienia kapitalizacji wewnętrznej, jako instrumentu stabilizującego polską gospodarkę i dynamizującego jej rozwój. Stąd też nie bez argumentów pozostaje twierdzenie o wprowadzeniu reformy ubezpieczeń społecznych w 1933 r., jako elementu polityki gospodarczej, a nie, jak dotąd podkreślano, tylko społecznej czy efektu

⁴ G. Hartz, *Irrwege der deutschen Sozialpolitik und der Weg zur sozialen Freiheit*, Berlin 1928.

⁵ T. Sznuk, *Zadania polskiej polityki państwowej w dziedzinie ubezpieczeń społecznych*, BMPiOS, 1919, nr 3, s. 172-177.

wdrażania określonych działań o charakterze politycznym. Argumentów tych dostarczają wyniki badań opublikowane w monografii.

Ubezpieczenia społeczne były niewątpliwym elementem zwiększającym koszty pracy. W owym czasie toczył się żywy spór o ich poziom możliwy do udźwignięcia przez gospodarkę Polski. Trzeba zauważyć, że zwolennicy ubezpieczeń społecznych operowali najczęściej porównaniami z sąsiednimi krajami uwzględniającymi nominalną wartość składki. Strona przedsiębiorców odwoływała się do wskaźników procentowych w strukturze kosztów produkcji. Rzeczywistości były więc paralelne. Każda dysponowała szeregiem argumentów, a możliwości kompromisu były nikle.

Zasadnicza część pracy została poprzedzona obszernym wprowadzeniem – część I – poświęconym ubezpieczeniom społecznym i zaopatrzeniom emerytalnym w okresie zaborów. Tematyce tej, do tej pory nie poświęcono większej uwagi. Zagadnienie to jest, niewątpliwie, skomplikowane, wymagające szczegółowych studiów uwarunkowań prawnych, gospodarczych i społecznych każdego z zaborów. Badacz natrafia na barierę rozproszenia i niekompletności źródeł. Tym niemniej, analizując ubezpieczenia społeczne i zaopatrzenia emerytalne w II Rzeczypospolitej nie można pominąć zastanego stanu warunkującego kolejne działania władz II Rzeczypospolitej.

Przeprowadzono także badania nad zagadnieniem relacji międzynarodowych w zakresie ubezpieczeń społecznych. Dotychczas nie opublikowano nawet niewielkiej pracy na ten temat. Kilka krótkich artykułów o charakterze informacyjnym i publicystycznym odnoszących się do poszczególnych elementów tych relacji pojawiło się w okresie międzywojennym. Akta archiwalne, które, co istotne, zachowały się, nie były wykorzystane. Mowa tu zarówno o mających wielkie znaczenie negocjacjach polsko-niemieckich czy polsko-austriackich, ale też ciekawych i stanowiących ważny kontekst innych zagadnień relacji: polsko-czechosłowackich, polsko-łotewskich, polsko-radzieckich, polsko-francuskich, polsko-belgijskich, polsko-gdańskich i innych.

W trakcie prowadzenia badań i formułowania pierwszych, wstępnych wniosków Autor poddawał je weryfikacji środowiska naukowego. Czyniono to w ramach konferencji naukowych o zakresie krajowym i międzynarodowym oraz w publikacjach w czasopiśmie naukowych i monografiach zbiorowych. Te pierwsze ustalenia zweryfikowane zostały w toku dyskusji i procedur recenzyjnych, które to stanowiły cenne wsparcie procesu badawczego.

W odrębnych artykułach opublikowano też część zagadnień stanowiących wątki poboczne bądź samoistne z dziedziny polityki społecznej i gospodarczej. Badania te potwierdzają zasadnicze tezy monografii głównej na różnych, zbliżonych bądź

zazębiających się polach tematycznych. Zakres wspomnianych badań dotyczył kilku istotnych kwestii polityki społecznej i gospodarczej, a więc: walki ze zjawiskiem bezrobocia wśród młodzieży w latach 30. XX wieku⁶, ograniczania handlu kobietami i dziećmi⁷, zwalczania włóczęgostwa i żebractwa⁸, polityki prokonsumenckiej rządu Władysława Grabskiego w okresie reformy walutowej⁹, czasu pracy w II Rzeczypospolitej¹⁰ oraz budowy instrumentarium polityki społecznej¹¹.

Wyniki badań wyraźnie ukazują tendencje do rozrastania się gospodarki budżetowej. Z roku na rok państwo wkraczało w kolejne przestrzenie życia społecznego i gospodarczego, przejmowało nie tylko bezpośredni nadzór, ale i wykonawstwo. Aktywność społeczna, samoorganizacyjna przekształcana była w elementy instrumentarium władzy publicznej, traciła swą niezależność, i niejako, społeczną autentyczność. Uchwytym był kierunek ku zbiurokratyzowaniu struktur pośrednich, ku budowaniu struktur o charakterze agencyjnym, ku centralnemu sterowaniu procesami społecznymi.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.

Moje zainteresowania społeczne i gospodarcze ujawniają się również w pozostałym dorobku naukowym. Składają się na niego monografie i szereg artykułów opublikowanych w czasopiśmie naukowych i monografiach zbiorowych. Można je podzielić na dwa zasadnicze zbiory. Po pierwsze, są to zagadnienia związane z aktywnością społeczną i społeczno-gospodarczą kościołów i wspólnot religijnych w okresie zaborów i II Rzeczypospolitej, po drugie zaś, z działalnością społeczną i społeczno-polityczną środowisk opozycji w PRL odwołujących się do dziedzictwa II Rzeczypospolitej.

⁶ Zob.: K. Chylak, *Łagodzenie skutków bezrobocia wśród młodzieży w Polsce w latach 1933-1935. Działalność Stowarzyszenia Opieki nad Niezatrudnioną Młodzieżą*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku” 2012, t. 10, s. 211-227.

⁷ Zob.: K. Chylak, *Zwalczanie handlu żywym towarem w II Rzeczypospolitej. Społeczna działalność misji dworcowych na rzecz ochrony kobiet i dzieci*, „Homo Politicus” 2011, t. 6, s. 101-120.

⁸ Zob.: K. Chylak, *Polityka zwalczania żebractwa i włóczęgostwa w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Od kwestii robotniczej do nowoczesnej kwestii socjalnej. Studia z polskiej polityki społecznej XX i XXI wieku*, red. P. Grata, t. IV, Wydawnictwo Uniwersytetu w Rzeszowie, Rzeszów 2016, s. 14-28.

⁹ Zob.: K. Chylak, *Prokonsumencka polityka rządu Władysława Grabskiego 1923-1925*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku” 2008, t. 5, s. 79-90; idem, *Państwo w czasie kryzysu. Interwencjonizm państwowy według koncepcji Władysława Grabskiego*, „Homo Politicus” 2009, t. 4, s. 51-58.

¹⁰ Zob.: K. Chylak, *Polityka czasu pracy w Polsce międzywojennej w latach 1919-1939*, [w:] *Problemy pracy i zatrudnienia w Polsce w XX i na początku XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, red. E. Słabińska, Wydawnictwo Uniwersytetu J. Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2015, s. 49-74.

¹¹ Zob.: K. Chylak, *Rozwój instrumentarium polityki społecznej na ziemiach polskich do połowy XX wieku*, [w:] *Instrumenty polityki społecznej*, red. G. Ignatowski, L. Sułkowski, Z. Dobrowolski, Difin, Warszawa 2016, s. 15-30.

Na pierwszy z wymienionych składają się badania dotyczące sytuacji majątkowej Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej oraz aktywności społecznej wspólnot religijnych w Łodzi. Oprócz wydanej monografii dotyczącej dóbr poduchownych, której publikacja uzyskała wsparcie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, po uzyskaniu stopnia doktora opublikowałem kilka artykułów dotyczących systemu uposażeniowego Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej¹². Jeden z nich na zlecenie Instytutu Historii PAN w ramach grantu badawczego *Spółczesność II Rzeczypospolitej* kierowanego przez prof. dr hab. Janusza Żarnowskiego. Te aspekty działalności kościołów i wspólnot religijnych znalazły swoje odzwierciedlenie również w badaniach o charakterze lokalnym. Aktywność Kościoła katolickiego i różnych grup religijnych w zakresie lokalnym (Łódź) stanowiły istotny element moich dalszych badań naukowych. Wyniki opublikowałem w obszernej monografii: *Łódź wielowyznaniowa. Dzieje wspólnot religijnych do 1914 r.* (współautorzy: prof. dr hab. Kazimierz Badziak, dr Małgorzata Łapa) oraz kilku artykułach naukowych¹³. Ponadto, badania prowadziłem m. in. w ramach kilku grantów Prezydenta Miasta Łodzi kierowanych przez: prof. dr hab. Kazimierza Badziaka oraz dr hab. Mariusza Kuleszę.

¹² Zob.: K. Chylak, *Układy o ziemskich marnościach. Kościół katolicki wobec problemu odzyskania i redystrybucji dóbr duchownych w Polsce w latach 1918-1925*, Ibidem, Łódź 2009, ss. 336; idem, *The Church rates (contributions) in parishes in the Second Republic of Poland*, „Studia Historica Gedanensia” 2015, t. 6, s. 113-134; idem, *Od spowiednika do społecznika. Transformacja roli społecznej duchownego w II Rzeczypospolitej*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2017, t. 26 (4), s. 165-182; idem, *Modernizacja czy archaizacja? Z dziejów transformacji systemu uposażeniowego Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej* [w:] *Metamorfozy społeczne 5. Religia a społeczeństwo w II Rzeczypospolitej*, red. T. Stegner, Wydawnictwo PAN, Warszawa 2013, s. 23-44; idem, *Proces pluralizacji religijnej w Polsce w dobie globalizacji*, „Homo Politicus” Łódź, 2010, t. 5, s. 33-46; [rec.], Jarosław Macała, *Między polityką idei a polityką interesu. Życie polityczne II RP w myśli środowisk katolickich*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, ss. 237, „Niepodległość” 2013.

¹³ Zob.: K. Chylak, K. Badziak, M. Łapa, *Łódź wielowyznaniowa, dzieje wspólnot religijnych w Łodzi do 1914 r.*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, ss. 712; K. Chylak, *W Warkocz zapleceni. Rzecz o Łodzi, społeczeństwie i chrześcijaństwie łódzkim*, [w:] „Trwajcie w tym świętym dziedzictwie...” 1050 Rocznica Chrztu Polski na ziemiach archidiecezji łódzkiej, red. S. Wielichowska, R. Iwanicki, Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, Łódź 2016, s. 67-87; idem, *Wielokulturowość. Rzecz o integracji społecznej historycznej Łodzi*, „Dyskursy o Kulturze” 2015, nr 3, 139-150; idem, *Spółczesna działalność Towarzystwa Schronisk św. Stanisława Kostki w Łodzi w latach 1914-1936*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2013, t. 22, s. 15-32; idem, *Dzieje łódzkiej katedry. Od kościoła filialnego do bazyliki mniejszej*, [w:] *Serce Łodzi. Historia i współczesność*, red. P. Machlański, Narodowe Centrum Kultury, Łódź 2013, s. 61-81; idem, *Z dziejów społeczności katolickich w Łodzi w czasie I wojny światowej*, [w:] *Operacja łódzka. Zapomniany fakt I wojny światowej*, red. J. A. Daszyńska, Wydawnictwo Księży Młyn, Łódź 2011, s. 117-132; idem, *Polski Narodowy Kościół Katolicki w Łodzi 1928-1951*, „Rocznik Łódzki”, red. M. Nartonowicz-Kot, Łódź 2010, t. 57, s. 89-102; K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *Chrześcijańskie wspólnoty wyznaniowe (bez Kościoła rzymskokatolickiego) w Łodzi do wybuchu I wojny światowej*, [w:] *Rola wspólnot wyznaniowych w historii miasta Łodzi*, red. M. Kulesza, M. Łapa, J. Walicki, Ibidem, Łódź 2010, s. 11-66; K. Badziak, K. Chylak, M. Łapa, *Łódzkie chrześcijańskie wspólnoty wyznaniowe (bez Kościoła rzymskokatolickiego) w latach 1914-1939*, [w:] ibidem, s. 67-130; [rec.] Rafał Leszczyński, *Starodawna parafia w Mileszkach*, Wydawnictwo „Studio Plus” Łódź 2012, ss. 184 „Rocznik Łódzki” 2012; [rec.] Rafał Bazaniak, *Dzieje parafii św. Antoniego na łódzkim Żubardziu*, Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łódź 2011, ss. 112 „Rocznik Łódzki” 2011; *Sprawozdanie z konferencji naukowej nt. „Rola wspólnot wyznaniowych w historii miasta Łodzi”, Łódź 8 XII 2010 r.*, „Rocznik Łódzki” 2011.

Zwróciłem również uwagę na małe wspólnoty religijne, niezwykle trudne do uchwycenia ze względu na skromny zasób źródeł i późniejsze ich losy. Chodzi tu przede wszystkim o te wspólnoty, które znajdowały się pod pewną presją polityczną czy społeczną w II Rzeczypospolitej. Do nich, niewątpliwie, należał Polski Narodowy Kościół Katolicki, wspólnoty mariawickie czy, z innych względów, zbory baptystów, zielonoświątkowców i adwentystów. Badania nad mozaiką religijną Łodzi do tej pory nie były prowadzone w szerszym zakresie. Realizowałem je m.in. w ramach kilku grantów Prezydenta Miasta Łodzi kierowanych przez dr hab. Mariusza Kuleszę i dr hab. Jolantę Daszyńską.

Należy zaznaczyć, że badania tej tematyki były, i są nadal, niezwykle trudne ze względu na brak źródeł i utrudniony dostęp do tej ich części, która się zachowała. Organizacje religijne, jako instytucje nie mające charakteru publicznego, większość materiałów archiwalnych pozostawiły we własnym posiadaniu, a co za tym idzie, wiedza o nich i ich dostępność nie jest zbyt powszechna. Nadto, materiały te przechodziły różne koleje losu, co odzwierciedliło się w stanie ich zachowania. Można podkreślić, że w toku badań udało mi się dotrzeć do materiałów nieznanymi, uważanych za już nieistniejące. Podążając „tropem” uczestników poszczególnych wydarzeń natrafiłem na szereg interesujących, nigdy nie wykorzystywanych źródeł wytworzonych przez gremia kościelne zajmujące się negocjacjami z władzami państwa w zakresie spraw majątkowych i finansowych. Mowa tu o bp. Henryku Przeździeckim (Archiwum Diecezji Siedleckiej) czy bp. Stanisławie Łukomskim (Archiwum Diecezji Łomżyńskiej) – sekretarzach Konferencji Episkopatu Polski w okresie międzywojennym.

Badania ujawniły potrzebę redefiniowania wielu obiegowych opinii i poglądów o sytuacji majątkowej Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej, ale nie tylko. Pewne propozycje w tym zakresie w stosunku do wspomnianej organizacji, ale też i Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego czy Kościoła Mariawitów zostały przeze mnie poczynione. W stosunku do dwu ostatnio wymienionych w zakresie lokalnym (Łódź). Przeprowadziłem także badania dotyczące tzw. podatków kościelnych w II Rzeczypospolitej. Zagadnienia mało znanego a niezwykle istotnego, bowiem w wielu publikacjach, w tym też naukowych, podatki te, bądź też składki – różnie je bowiem tytułowano – są uznawane wyłącznie za aktywność dobroczynna przedsiębiorców, także tych, którzy nie byli wyznania katolickiego, a kwestia ta nie jest tak jednoznaczna. Wyniki opublikowano w wersji anglojęzycznej na łamach czasopisma wydawanego przez Instytut Historii Uniwersytetu Gdańskiego.

Kolejny z obszarów moich zainteresowań badawczych związany jest z działalnością społeczną i społeczno-polityczną środowisk opozycji w PRL odwołujących się do dziedzictwa II Rzeczypospolitej. Badania te mają wymiar przede wszystkim lokalny (Łódź). Ich owocem są: monografia (współautor: Marek Michalik), monografia zbiorowa (współredaktor: Marek Michalik) oraz kilka samodzielnych artykułów naukowych i recenzyjnych¹⁴. Badania te wspierane były przez Instytut Historyczny NN im. A. Ostoj-Owsianego w Warszawie.

Pierwsza z wymienionych publikacji ma charakter biografii jednego z przywódców łódzkiego ruchu "Solidarności i Konfederacji Polski Niepodległej Pawła Wielechowskiego. Emigranta, przedsiębiorcy, a nade wszystko organizatora podziemnego wydawnictwa w Łodzi (Wydawnictwo Polskie) oraz takiegoż, po wyjeździe z kraju, w Szwecji, w Karlstad. Praca oparta na nieznanym dotąd źródłach, w znacznej części też na tzw. źródle wywołanym, wprowadzająca do zasobu naukowego nowe ustalenia i rzucająca także światło na już istniejące. Książka ta uzyskała honorowy patronat ministra Jana Józefa Kasprzyka, Szefa Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych. Druga – zbiór wspomnień i tekstów o charakterze pamiętnikarskim – opracowany naukowo i wsparty kilkoma artykułami wprowadzającymi w tematykę, dotyczy powstania i działalności Konfederacji Polski Niepodległej i Wydawnictwa Polskiego na terenie Łodzi. Pozostałe publikacje dotyczą powstania i początków działalności Konfederacji Polski Niepodległej w Łodzi.

Badania te, podobnie jak wcześniejsze, charakteryzowały się utrudnionym dostępem do źródeł. Miały jednakowoż inną charakterystykę. W tym przypadku nie chodzi bowiem o zniszczenie materiałów. Środowiska opozycyjne w praktyce nie wytwarzały dokumentacji, na podstawie której można by prześledzić ich aktywność. Owszem, pozostały publikacje, jednak inna aktywność nie była utrwalana. Stąd też wiedza o ich działalności społecznej, a w tym przypadku i po części gospodarczej, jest znikoma. Materiały Służby Bezpieczeństwa są zdekompletowane, a dodatkowo niezbędna jest konfrontacja zawartych tam informacji

¹⁴ Zob.: K. Chylak, M. Michalik, *Paweł Wielechowski (1953-2013). Opozycjonista, związkowiec, wydawca, emigrant*, Wydawnictwo Polskie IHOO, Warszawa 2017, ss. 308; *Łódzka KPN. Od PRL do Niepodległości*, red. K. Chylak, M. Michalik, Wydawnictwo Polskie IHOO, Łódź 2012, ss. 354; K. Chylak, *Konfederacja Polski Niepodległej w latach 1979-1991 ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Łódzkiego* [w:] *Łódzka KPN. Od PRL do Niepodległości*, red. K. Chylak, M. Michalik, IHOO, Łódź 2012, s. 13-34; K. Chylak, *Kryptonim „Apostolka”. Historia aktywistki Konfederacji Polski Niepodległej bez happy endu*, „Opinia” 2016, nr 9, s. 42-52; idem, *Kryptonim „Sympatyk”. Krótka historia aktywności działacza Konfederacji Polski Niepodległej Wojciech Szostaka*, „Opinia” 2016, nr 10, s. 129-139; idem, *Początki KPN w Łodzi w relacjach tajnego współpracownika Służby Bezpieczeństwa o pseudonimie „Piotrowski”*, „Opinia” 2016, nr 13, s. 226-236; [rec.] Michał Raduszewski, *Grzegorz Pałka (1950-1996). Działacz samorządowy i związkowy*, Ibidem, Łódź 2010, ss. 278 „Homo Politicus” Łódź 2011; [rec.] Łukasz Perzyna, *Jak z pierwszej brygady. Opowieść o Andrzeju Ostoi-Owsianym*, Agencja Wydawnicza i Reklamowa „AKCES”, Warszawa 2011, ss. 186, „Civitas Homminibus” Łódź 2011.

z innymi źródłami. Ważnymi stają się więc tzw. źródła wywołane: relacje wspomnienia, wywiady, których utrwalenie bywa bezcenne i niezwykle pilne, biorąc pod uwagę liczbę lat, jaka upłynęła od analizowanych wydarzeń.

W wyniku badań praktycznie udało już się odtworzyć pierwsze lata istnienia Konfederacji Polski Niepodległej w Łodzi oraz Wydawnictwa Polskiego, a także zebrać i przedstawić jego dorobek wydawniczy. Wysiłek ten miał charakter pionierski, dotychczas bowiem wydano tylko jeden artykuł na ten temat (mający charakter przyczynku). Udało się też zachować od zapomnienia działalność Wydawnictwa Polskiego w Karlstad w Szwecji i tamtejszego Biura Zagranicznego KPN, które, po śmierci jego założyciela i prowadzącego, pozostało w pamięci nielicznych już świadków tamtych wydarzeń.

6. Omówienie pozostałych osiągnięć o charakterze badawczym.

Odrębną w formie, acz zbieżną z moimi zainteresowaniami, jest aktywność badawcza w zakresie prowadzenia badań społecznych, wykorzystująca posiadane, częściowe wykształcenie o charakterze socjologicznym. Przez dekadę pracowałem w charakterze analityka w pracowni badań społecznych ASM – Centrum Badań i Analiz Rynku w Kutnie, na zlecenie której dokonywałem analiz materiału uzyskanego w ramach prowadzonych badań społecznych oraz materiałów zastanych (desk research). Wspomniana jednostka posiada status centrum badawczo-rozwojowego. Zakres tematyczny obejmował dwa zagadnienia: politykę społeczną i społeczno-gospodarczą oraz rynek edukacyjny (szkolnictwo wyższe i średnie). Analizy i raporty badań zostały opublikowane w formie papierowej i elektronicznej.

W ramach pierwszej z wyżej wymienionych przygotowałem szereg analiz i raportów z badań dotyczących sytuacji na rynku pracy w Polsce, możliwości aktywizacji grup szczególnego ryzyka (45+, 50+, osób niepełnosprawnych, młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym)¹⁵. Wyniki badań wskazują na istnienie w ówczesnym czasie

¹⁵ Przygotowano następujące analizy, raporty i raporty ewaluacyjne z badań: *Twoja Szansa Plus – Badanie efektywności pomocy dla grup szczególnego ryzyka* (ASM, 2006), *Analiza wpływu wsparcia realizowanego w ramach komponent regionalnego PO KL na sytuację osób bezrobotnych 45+ i osób niepełnosprawnych na rynku pracy* (ASM, Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego, 2011), *Badanie aktywności zawodowej osób powyżej 50 roku życia* (Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, ASM, 2011), *Wpływ projektów realizowanych w ramach Priorytetu 1 LRPO Działanie 1.2 Tworzenie obszarów aktywności gospodarczej i promocja gospodarcza na podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej województwa lubuskiego* (ASM, Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego, 2012), *Młodzieżowa akademia umiejętności* (OHP, ASM, 2013), *Młodzieżowa akademia umiejętności 2* (OHP, ASM, 2014), *Sustainable Mobility and Tourism in Sensitive Areas of the Alps and the Carpathians* (Environment Agency Austria, ASM, 2014).

szeregu barier utrudniających zatrudnienie wśród osób zbliżających się do wieku emerytalnego i młodych do 25 roku życia oraz zjawiska tzw. kumulowania się przeszkód, na które składały się m. in.: zamieszkanie na wsi, peryferyjne położenie regionu, niedostatki edukacji, niedostosowanie profilu wykształcenia i posiadanych kompetencji, niepełnosprawność oraz młody wiek.

Druga grupa analiz dotyczyła rynku edukacyjnego: profili kształcenia na poziomie średnim oraz – główna część – aspektów funkcjonowania szkół wyższych w Polsce. Wyniki badań ukazały nadpodaż podmiotów edukacyjnych na poziomie wyższym w województwie mazowieckim – tegoż bowiem dotyczyła analiza. W tej jednostce administracyjnej, w 2010 r., istniało ponad 120 szkół wyższych i, dodatkowo, kilkanaście wydziałów uczelni z innych województw. Uczelnie posiadały uprawnienia do prowadzenia kierunków, na które od lat nie znajdowano zainteresowanych – szczególnie dotyczyło to podmiotów niepublicznych. Nadto, zauważalna była bariera we współpracy między uczelniami a przedsiębiorcami. Zdiagnozowano problem wizerunku polskich uczelni w środowisku przedsiębiorców, jako instytucji nie mających zasadniczego wpływu i nie dysponujących potencjałem wsparcia dla biznesu (województwo kujawsko-pomorskie). W toku badań widoczny był też problem losów absolwentów uczelni wyższych. Trzeba też zaznaczyć, że badanie wykazało niezbyt wielkie zainteresowanie szkół wyższych tym zagadnieniem. To tylko niektóre z wniosków zawartych w raportach¹⁶.

7. Omówienie osiągnięć popularyzujących badania naukowe.

Omówione wyżej wyniki badań naukowych prezentowane były nie tylko w gronie środowiska naukowego – na konferencjach czy seminariach naukowych, ale również szerszej publiczności. Czyniono to poprzez udział w spotkaniach promocyjnych publikacji, mediach i wystawach muzealnych.

W listopadzie 2012 r. w Małej Sali Obrad Rady Miejskiej Łodzi odbyło się spotkanie promocyjne publikacji: *Łódzka KPN. Od PRL do Niepodległości*, z udziałem założyciela organizacji, dr hab. Leszka Moczulskiego. Wydarzenie to, połączone z konferencją prasową,

¹⁶ Przygotowano następujące analizy, raporty i raporty ewaluacyjne z badań: *Analiza potencjału edukacyjnego szkolnictwa średniego w województwie opolskim* (ASM, 2004), „Akademickie Mazowsze”. *Analiza potencjału szkół wyższych Warszawy i Mazowsza* (ASM, 2010), *Analiza projektu „Program pilotażowy w województwie kujawsko-pomorskim Voucher badawczy”* (Kujawsko-Pomorski Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, ASM, 2013), *Obserwatorium Losów Zawodowych absolwentów uczelni wyższych* (AHE, ASM, 2014).

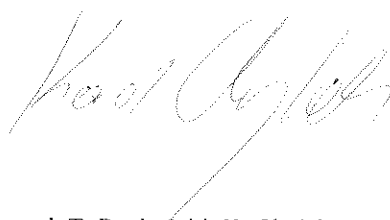
oprócz licznego grona gości, zyskało także rozgłos medialny, znajdując swoje miejsce w lokalnych wiadomościach TVP Łódź i miejscowej prasie oraz portalach informacyjnych.

W kwietniu 2015 r. miało miejsce spotkanie promocyjne monografii: *Łódź wielowyznaniowa. Dzieje wspólnot religijnych do 1914 r.* Zorganizowane przez Muzeum Miasta Łodzi w Sali Lustrzanej dawnego palacu Izraela K. Poznańskiego – dzisiejszej siedzibie tej instytucji – prowadzone przez dr hab. Krzysztofa Woźniaka, również odnotowane zostało w lokalnej prasie i na portalach internetowych.

Uczestniczyłem także w pracach związanych z przygotowaniem wystawy: „*Trwajcie w tym świętym dziedzictwie...*” 1050 Rocznica Chrztu Polski na ziemiach Archidiecezji Łódzkiej, w ramach której opublikowałem część badań dotyczących dziejów Kościoła rzymskokatolickiego w Łodzi. Wystawa przygotowana została w Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi i otwarta w końcu czerwca 2016 r.

Należałem również do zespołu redagującego drugie wydanie pracy Bolesława Lesmana, dotyczącej jednej z największych fabryk łódzkich okresu międzywojennego: *Recepta na miliony*¹⁷. Opracowałem zestaw not biograficznych głównych bohaterów i znaczących instytucji finansowych pojawiających się w treści tej publikacji. Praca ta, niezwykle interesująca i jednocześnie kontrowersyjna, stała się elementem większego przedsięwzięcia edukacyjno-popularyzatorskiego dziejów Łodzi. Należały do niej m. in.: promocja samej książki, zorganizowana w maju 2017 r. w Muzeum Kinematografii w Łodzi, cykl audycji radiowych w Radio Łódź – czytanie książki przez Bronisława Wrocławskiego oraz liczne enuncjacje prasowe i telewizyjne.

W styczniu 2018 r. w Małej Sali Obrad Rady Miejskiej Łodzi odbyło się spotkanie promocyjne publikacji: *Paweł Wielechowski (1953-2013). Opozycjonista, związkowiec, wydawca, emigrant*, z udziałem pierwszego przewodniczącego łódzkiej „Solidarności” Andrzeja Słowika. Wydarzenie to, połączone z konferencją prasową, oprócz licznego grona gości, zyskało także rozgłos medialny, znajdując swoje miejsce w lokalnych wiadomościach TVP Łódź, miejscowej i ogólnopolskiej prasie oraz portalach informacyjnych.

¹⁷ Bolesław Lesman, *Recepta na miliony. Z dziejów rodu Konów*, red. T. Bocheński, K. Chylak, L. Kaczyński, S. Krajewski, J. Kusiński, Wydawnictwo Kusiński: Książki o Łodzi, Łódź 2017, ss. 391.